

29 § va-lagen

En huvudman som inte ansetts tillräckligt ha undersökt konsekvenserna av en tryckhöjning i renvattennätet inom ett större område har ålagts ersättningsskyldighet för skador som uppstått på ett enskilt ledningsnät vid tryckförändringen.

B:s Samfällighetsförening, i fortsättningen benämnd ”föreningen”, omfattar de enskilt ägda fastigheterna samt den gemensamma fastigheten. Området är beläget i Hässelby villastad söder om Lövestavägen och begränsas i öster av Oxelbärsgränd, i söder av Riddersviksvägen och väster av Enbärsgränd. Ledningsnätet inom samfällighetens område anlades ursprungligen för ca 30 år sedan men har successivt bytts ut så att de gamla ledningarna som var galvaniserade rör i stor utsträckning ersatts med plaströr. Området ligger inom verksamhetsområdet för Stockholm Vatten AB:s, fortsättningsvis benämnt ”bolaget”, allmänna va-anläggning. Föreningen är abonnent i förhållande till bolaget och förses med renvatten från en förbindelsepunkt som ligger på Oxelbärsgränd. Föreningens ledningar ingår i ett större område där bolaget beslutade att höja vattentrycket då detta för vissa högt belägna fastigheter inom det större området ansetts vara för lågt. Tryckhöjningen utfördes den 3 juni 1997 då det större området där föreningens ledningar ingår anslöts till en högtryckzon från att tidigare med avseende på vattentrycket ha utgjort en lågtryckzon. I samband med att vattentrycket höjdes uppkom skador på föreningens ledningsnät.

Föreningen yrkade förpliktande för bolaget att till föreningen betala skadestånd med 858 574 kr jämte ränta.

Bolaget bestred såväl yrkandet i sak som rättegångskostnadsyrkandet. Av det yrkade beloppet vitsordades 85 624 kr som skäligt i och för sig.

För det fall bolaget skulle anses skadeståndsskyldigt yrkade bolaget att skadeståndet skulle bestämmas till noll kr eftersom föreningens ledningsnät var helt avskrivet vid skadehändelsen och i dåligt skick.

Föreningen bestred i sin tur att skäl fanns till nedsättning.

Som grund för sin talan åberopade föreningen 29 § lagen (1970:244) om allmänna vatten- och avloppsanläggningar (va-lagen) och gjorde gällande att bolaget brustit i sina skyldigheter mot föreningen genom bristande planering och genom utförande av tryckhöjningen så att det uppkom för stora trycktransienter (tryckslag) i ledningssystemet och att bolaget är strikt ansvarigt för de uppkomna skadorna.

Bolaget hävdade att tryckhöjningen planerades och handhades korrekt och på ett sådant sätt att några trycktransienter som kunde skada ett normalt underhållet servisledningsnät inte kunde uppstå varför skadeståndsskyldighet enligt va-lagen inte kan ifrågakomma.

Föreningen anförde: Tryckhöjningen ledde till omfattande skador på föreningens servisledning. Samma dag som vattentrycket höjdes upptäcktes tre läckor inom föreningens område. Vatten strömmade ut ur en ventil belägen vid Enbärsvägen samt på ytterligare två ställen. Sålunda krävdes akut byte av servisventil och ledning till en kostnad av 30 253 kr, byte av annan servisventil för 25 633 kr samt byte av en sprucken huvudventil till kallvattenledning med kostnad 29 738 kr. Ytterligare skador var emellertid lokaliserade hos föreningens nät och för att förhindra fortsatta akuta reparationer var föreningen tvungen att byta ut vissa delar av nätet. Föreningen uppmanades också att göra så av bolagets tjänstemän. Skälet var att de flesta ledningar låg under asfalt och var djupt nedgrävda. Kostnaden för att reparera eller byta bedömdes bli lika hög. Kostnaderna var 736 800 kr för byte av kallvattenledningarna vid tre radhuslängor och 10 625 kr respektive 15 525 kr för kontroll samt slutbesiktningar och efterbesiktningar av vattenledningar. Härutöver uppskattar föreningen att man haft kostnader för vattenrestitution om 10 000 kr. Totalt uppgår kostnaderna för vilka ersättning begärs sålunda till 858 574 kr.

Dåvarande ordföranden i föreningen, A T, besiktigade skadorna på kvällen den 3 juni. Även personal från bolaget besiktigade skadorna den 3 och 4 juni 1997. Personal från bolaget genomförde den 4 juni mätningar av samtliga ledningar inom föreningens område. Det kunde då konstateras att det fanns ett flertal skador på ledningarna. Föreningens ledningar läckte således även efter de akuta åtgärderna med byte av servisventilerna och huvudventilen. Vattenförbrukningen låg trots de första åtgärderna väsentligt högre i förhållande till läget före tryckslagstidpunkten den 3 juni 1997. Samtliga skador för vilka ersättning yrkas upptäcktes den 3-4 juni 1997. Arbetet med att åtgärda skadorna kom emellertid att utföras i två etapper, varav den första i omedelbar anslutning till skadornas uppkomst och den andra först några månader senare beroende på bl.a. semesterperioder, upphandlingsförfarande och entreprenörernas möjligheter att utföra uppdraget. När samtliga arbeten slutförts gick förbrukningen ned till samma nivå som den låg på före den 3 juni 1997. Efter höjningen låg trycket inom Svenska Vatten- och Avloppsverksföreningens (VAV) rekommendationer men den sannolika orsaken till skadorna är att trycket under ett kort ögonblick vid utförandet av höjningen väsentligt översteg dessa rekommendationer. Fråga var troligen om ett s.k. tryckslag. Vad som talar härför är att skadorna inträffade samtidigt som tryckhöjningen genomfördes av bolaget, att skador uppkom på flera platser i föreningens ledningar men även på flera platser i närområdet och att en ventil av fabrikat NAF 440302 sprack trots att den var dimensionerad för väsentligt högre tryck än tillåtet vattentryck och trots att den inte var rostig. Föreningens ledningar var i gott skick vid skadetillfället och dimensionerade enligt de krav och det vattentryck som var för handen när de anlades. De var inte äldre än andra ledningar i aktuellt område. Även om det förekommit ytrost på de galvaniserade ledningarna har detta inte påverkat hållfastheten. Det troliga är att bolaget gjort något fel vid tryckhöjningen vilket lett till tryckslag. Av de skador som inträffade i samband med tryckhöjningen eller upptäcktes kort därefter är det bara en som avser galvaniserad ledning. De övriga gäller ventiler och kopparrör. Före skadorna vid nu aktuell tryckhöjning hade skador på nätet uppkommit vid tre tillfällen vilket ledde till att cirka 40 procent av

nätet byttes ut från galvrör till plaströr. År 1983 uppstod sålunda en skada på matningsledningen från huvudmannens distributionsnät. Den ledningen går under en tungt trafikerad väg och skadorna berodde på belastningen från trafiken. År 1992 uppstod en skada utanför Oxelbärsgränd 13-25 som berodde på att ledningen där hade rostat. Den tredje reparationen utfördes år 1995 och berodde på att det fanns risk för översvämning i en golvbrunn. Något fel på själva ledningen förelåg inte vid sistnämnda tillfälle. Det var således endast en av de tre skadorna som förekommit före nu aktuellt skadetillfälle som berott på korrosion.

Bolaget anförde: Det uppkom inte något tryckslag vid tryckhöjningen den 3 juni 1997. En konsult har på uppdrag av bolaget utfört tryckslagsmätningar och praktiska test för att klargöra vilka nivåer på tryckslag som kan ha uppkommit vid manövrering av ventilerna vid det aktuella området som omfattas av tryckhöjningen. Beräkningsunderlaget visar att vattentrycket aldrig överstigit av VAV rekommenderade normer. De praktiska mätningarna stämmer väl överens med utförda beräkningar. Ytterligare praktiska mätningar har utförts där omständigheterna varit identiska med de som rådde när tryckhöjningen utfördes. Detta praktiska prov bekräftar ännu en gång att maxtrycket vid den aktuella fastigheten och aktuellt tillfälle aldrig överskridit 0,6 mvp (meter vattenpelare) över rekommenderat tryck på 70 mvp alltså klart under rörens för hållfasthet dimensionerande värde. Det har även utförts praktiska prov med dator och specialtillverkad logg. Denna utrustning registrerar tryckslag med kort varaktighet vilket innebär att mätningarna med denna utrustning är hundraprocentigt tillförlitliga.

Bakgrunden till behovet av tryckhöjningen var att Hässelby villastad under 1970-talet och 1980-talet byggdes ut med ett stort antal högt belägna fastigheter. Trycket i de högst belägna kom att hamna under rekommenderade tryckvärden vid förbindelsepunkten som då var 15 mvp över högsta tappställe. Under 1990-talet ändrades det rekommenderade värdet vid förbindelsepunkten till 20 mvp över högsta tappstället. I förstudien inför tryckhöjningen gjordes bedömningen att ledningsnätet inom området skulle klara ett höjt tryck då det till större delen var omlagt under 1970- och 1980-talen. Tryckstegringsstationens pumpkapacitet var fullt tillräcklig med 5,8 kPa på utgående ledning vid ett inkommande lågtryck på 3,5 kPa. I planeringen togs hänsyn till att ledningsnätet skulle behålla så mycket rundmatning som möjligt för att vattenkvaliteten och framtida reparationer skulle kunna utföras utan att för många abonnenter skulle bli utan vatten samtidigt. Det är vid den tidpunkten (97-06-03) som det stora påstådda tryckslaget skulle ha skett. På det sätt som tryckhöjningen utfördes har ingen ledningssträcka i området varit trycklös under hela arbetsförloppet trots bolagets misstag. Det är endast pumparna som arbetat hårt ett par timmar. Att som uppgivits en varmvattenberedare spruckit i en fastighet inom högtrycksområdet är oförklarligt. Det kan ha berott på förhållandena på fastigheten. Inom föreningens område var det inte någon ventil som sprack utan sprickan uppstod i skarvarna mellan ledning och ventil. Föreningens ledningar utgjordes av en sämre variant av galvrör. Enligt uppgifter från bolagets personal på plats var ledningarna av dålig kvalitet. Det är upplyst att ca hälften av föreningens nät bytts ut efter 30 år. Detta tyder på att ledningarna var dåliga. Normalt brukar det inte bli några skador alls på rören de första 40 åren.

Galvrör finns i olika godstjocklekar beroende på om de skall användas inomhus, utomhus eller utomhus med trafiklast. Det är inte ovanligt att galvledningar för inomhusbruk använts utomhus. Eftersom de är tunnare uppstår det lättare korrosionsskador på dessa vanligen som punktkorrosion. Dåliga ledningar kan skadas vid nu ifrågavarande tryckhöjder även om de normalt skall klara av det. Om tryckslag inträffat bör det ha skett i samband med att de stängde den sista ventilen från lågtryckzonen dvs. nr 14. Tryckslaget bör ha varit marginellt. Det kan inte ha inträffat under något annat moment. De satte dock inte ut någon tryckmätare i det skedet men det var beräknat att distributionsnätet skulle klara av höjningen.

Utredning i målet:

Föreningen åberopade skriftliga utlåtanden och viss muntlig bevisning. Även bolaget åberopade muntlig bevisning.

Förhör har på föreningens begäran hållits med A J, civilingenjören och högskolelektorn B-A G, f.d. ordföranden i föreningen A T samt med C U, den sistnämnde boende inom den nya högtryckzonen.

På bolagets begäran har förhör hållits med civilingenjören B K VA-Projekt AB och med H-E H, T O och K B alla anställda hos Stockholm Vatten AB.

Va-nämnden yttrade:

I 12 § va-lagen föreskrivs bl.a. att allmän va-anläggning skall vara försedd med de anordningar som krävs för att den skall fylla sitt ändamål och tillgodose skäliga anspråk på säkerhet och att så länge anläggningen behövs skall huvudmannen underhålla denna och i övrigt se till att den på tillfredsställande sätt fyller sitt ändamål. Det är således huvudmannens uppgift att se till att dessa krav uppfylls. Brister huvudmannen i dessa avseenden kan fråga uppkomma om att tillämpa 29 § nämnda lag, enligt vilket lagrum part som överskridit sin rätt eller åsidosatt sin skyldighet i förhållande till den andre skall återställa vad som rubbats eller fullgöra vad som eftersatts samt ersätta skadan. Det är här fråga om ett ansvar som gäller i princip oberoende av vållande. Bland de anspråk som kan ställas på en allmän renvattenanläggning ingår uppenbart att vattentrycket och ändringar i detta inte ska orsaka skador i en korrekt utförd och ansluten va-installation på fastigheterna. Va-installationer måste dock, när de utförs, anpassas till de tryckförutsättningar som gäller inom ett område. Vid senare uppkomna problem med anpassningen kan det ofta erfordras att brukarna vidtar åtgärder för att skydda sina installationer. Om huvudmannen ändrar villkoren för brukandet genom att i ett senare skede höja vattentrycket kan det föranleda att denne i vissa fall bör bekosta åtgärder för att anpassa anslutna fastigheters va-installationer till de nya villkoren.

Att skador i detta fall uppkommit på grund av tryckhöjningen är i och för sig ostridigt. Bolaget har emellertid invänt att tryckhöjningen var motiverad och utfördes utan att några skadliga trycktransienter uppkom. Skadorna har enligt bolaget i

stället uppstått till följd av brister i föreningens installationer. Det har dock inte påståtts att föreningens ledningar före tryckhöjningen skulle ha brustit i anpassning till gällande tryckförutsättningar.

Va-nämnden har i annat sammanhang uttalat att det vid utbyggnads- och underhållsarbeten i va-nät inte kan undvikas att det ibland uppstår temporära tryckförändringar och att va-installationerna måste vara så utförda att de normalt skall klara detta utan att ta skada. Om tryckreducerings- eller säkerhetsventiler i installationen inte fungerar vid sådana händelser svarar fastighetsägaren normalt för detta. I nu aktuellt fall är emellertid fråga om en planerad och medvetet utförd tryckhöjning inom ett större område där föreningen menar att en kraftig och opåräknad tryckförändring ändå inträffat genom något missgrepp. Tryckhöjningar inom olika delar av ett vattenledningsnät utgör i och för sig ett normalt led i verksamheten för en va-huvudman. Det ligger i sakens natur att fastigheter som är anslutna till allmän vattenanläggning skall erhålla vattenleveransen under sådant tryck att anslutningen blir meningsfull för de olika former av vattenutnyttjande som förekommer i ett hushåll. Huvudmannen har att uppfylla de krav brukarna har på anläggningen i detta hänseende. I Hässelby villastad har förhållandena såvitt framkommit varit sådana för en del högt belägna fastigheter att en tryckhöjning var motiverad. Hur många fastigheter som haft sådant påtagligt behov har inte angivits men det har i vart fall inte påståtts att föreningens fastigheter, som ligger lågt i det tryckhöjda området, anmält behov av tryckökning. Bolaget har enligt egen redogörelse haft att bedöma om en eller flera tryckstegringsstationer skulle införas i området för att öka trycket mer lokalt där behoven fanns eller, som kom att ske, en högtryckzon utvidgas så att alla fastigheter fick högre vattentryck. Avgörande för valet av tillvägagångssätt blev kostnaderna då uppförande av stationer och underhåll av dessa skulle ställa sig dyrt. I förhållande till föreningen har tryckhöjningen således tillkommit som ett ensidigt initiativ från bolagets sida utan någon påstådd nytta för föreningens fastigheter. Det får vid sådant förhållande anses särskilt viktigt att effekterna av en tryckhöjning noggrant utreds före genomförandet.

Även om bolaget genomfört tryckhöjningar också i andra sammanhang tyder vad som upplysts i målet på att det inte skett särskilt ofta och vanligen inte gäller områden av nu aktuell omfattning. Även detta förhållande borde givit anledning att göra en grundlig utredning och bedömning av effekterna av tryckhöjningen redan före genomförandet. Så har uppenbarligen inte skett. Utredningen visar i detta hänseende på att man bedömt att ledningsnätet inom den blivande högtryckzonen skulle klara ett högre tryck eftersom det till större del var omlagt under 1970- och 80-talen. Därvid synes bolagets eget nät åsyftas. Det har inte framkommit att det, utöver föreningen, skulle finnas abonnenter i området med något större eget ledningsnät. Föreningens ledningsnät som anlades på 1960-talet torde inte ha bedömts från trycksynpunkt före det att tryckhöjningen ägde rum. En undersökning av föreningens ledningsnät hade kunnat ge besked om dess tillstånd och förmåga att stå emot tryckhöjningar. Vid tveksamheter hade t.ex. tryckreduceringsventil kunnat installerats på bolagets bekostnad, något som nu i stället tycks ha diskuterats efter skadehändelsen. Föreningen har också påtalat att någon beräkning och trycksimulering inte utfördes före höjningen. Det förelåg enligt föreningen brister i plane-

ringen genom avsaknad av alternativa utförandemodeller och genom att de stora höjdskillnaderna i området inte tillräckligt beaktats. Bolagets inställning har uttryckts så ”att man inte kostar på trycksimulering i andra fall än vid skadeståndsfrågor”.

Att en fastighetsägare vanligen har att svara för uppkomna skador som t.ex. beror på att säkerhetsventiler inte löst ut vid tillfälliga tryckförändringar får inte förstås så att denne också utan vidare har att svara för skador på ett tidigare fungerande ledningsnät när skadorna, som i detta fall, uppkommit till följd av en ensidig och till sina konsekvenser för brukarna ej helt utredd åtgärd från huvudmannens sida.

Någon samtida dokumentation från arbetet med tryckhöjningen de aktuella dagarna finns inte redovisad. Det är också oklart om tryckmätning alls skedde i området direkt före skadan. Det har vidare upplysts att tryckmätare inte sattes ut under arbetet med tryckhöjningen eftersom man räknade med att nätet inte skulle skadas. I vilken ordning de berörda ventilerna stängdes finns det inte heller uppgifter om och uppgifterna om hur de stängdes – med motorverktyg eller för hand – har varierat under målets handläggning. Nämnade förhållanden liksom de uppenbara svårigheter bolaget haft att i efterhand tydligt redovisa och rekonstruera tillvägagångssättet har givetvis kraftigt försvårat bedömningen av om tryckslag förekommit. Samtidigt illustrerar detta komplexiteten och riskerna vid tryckhöjningar inom större områden liksom behovet av dokumentation och fortgående tryckmätningar under hela tryckhöjningsprocessen. Va-nämnden delar bedömningen av föreningens sakkunniga i målet att bolagets beräkningar och simuleringar som gjorts i efterhand är av ringa värde. Det har framkommit att man inte ens haft samma förutsättningar som rådde vid skadetillfället då ändringar därefter företagits i pumpstationen och utfallet i hög grad är beroende av vilka indata som används.

Bolaget har hävdatt att föreningens ledningar skulle ha varit av dålig kvalitet. Det måste åligga bolaget att styrka sitt påstående. Ledningarna var ostridigt 30 år gamla vid skadetillfället men vad gäller deras status i övrigt synes bolagets uppfattning väsentligen vila på andrahandsuppgifter från rörtekniker som föreningen tidigare anlitat för rörarbeten. Någon egen undersökning har inte företagits vare sig före eller efter tryckhöjningen. Den redovisning som föreningen oemotsagt lämnat om anledningen till tidigare företagna reparationer på ledningarna visar emellertid inte att de skulle vara särskilt dåliga. Det får därför antas att ledningarna var i ett skick som normalt kan förväntas av 30 år gamla galvaniserade servisvattenledningar för utomhusbruk. Sådana ledningar kan ha åtskilliga frätskador och rostfläckar men skall kunna motstå en med normal försiktighet genomförd tryckökning inom godtagna gränser. De skador som uppstått har i flera fall också lokaliserats till ventiler och kopparrör. Det finns därför skäl att betvivla att tryckhöjningen i detta fall i alla faser uppfyllde de krav som kan ställas. Som framgått saknas emellertid varje dokumentation från arbetet och de utförda beräkningarna och simuleringarna som gjorts i efterhand kan inte tillmätas någon egentlig betydelse. Följderna av osäkerheten i dessa avseenden måste falla på bolaget. Det går inte och är enligt Va-nämndens mening inte heller nödvändigt att kunna fastställa

”tryckslag” i detta fall. Avgörande är om omständigheterna i målet talar för att det under någon tid vid tryckhöjningen förelåg ett sådant oberäknat högt vattentryck att normalt underhållna äldre installationer inte kan väntas hålla för påfrestningen och skadorna kunnat undvikas genom ett bättre förberedande arbete. Genom skadebilden och vad i övrigt framkommit i målet finner Va-nämnden vid denna prövning övervägande skäl tala för att vattentrycket i något eller några skeden av tryckhöjningsprocessen varit högre än avsett vilket lett till skador i det tryckhöjda området bl.a. på föreningens nät. Bolaget har också brustit i sina skyldigheter mot föreningen genom att inte i erforderlig utsträckning i förväg utreda och beakta konsekvenserna av tryckhöjningen för föreningen som brukare.

Vid nu angivna förhållanden kan bolaget inte undgå skadeståndsskyldighet.

Bolaget har vitsordat yrkade belopp avseende skadade och spruckna ventiler sammanlagt 85 624 kr men i övrigt inte kunnat vitsorda något av de yrkade beloppen. Sedan föreningen redovisat hur många meter kallvattenledning som ersattes efter skadan har bolaget dock inte velat ifrågasätta de uppgivna kostnaderna härför. Bolaget har hävdat att ersättning vid skadeståndsskyldighet ändå inte skall utgå till föreningen eftersom ledningsnätet var avskrivet och i dålig kondition. Det har framgått att föreningen tillråddes av bolagets personal på plats att byta ut en stor del av ledningsnätet i stället för att reparera. Även om ledningarna ekonomiskt sett får anses som avskrivna kan de förväntas ha haft en teknisk livslängd under ytterligare ett antal år. Det har inte heller framkommit att föreningen före skadan avsett att inom en snar framtid byta ut dessa ledningssträckor. Sedan det visat sig att de inledande akuta åtgärderna inte räckte för att återföra förbrukningen till samma nivåer som före skadan kan dock ett utbyte av ledningarna med hänsyn till vad som upplysts om deras förläggning och reparationsbehov anses försvarligt. Ersättning skall därför utgå till föreningen dock med beaktande av att utbytet av ledningar inneburit en påtaglig standardhöjning. Va-nämnden finner vid dessa förhållanden att ersättning för ledningsnätet skäligen skall bestämmas till 245 600 kr. Ersättning skall enligt nämndens mening dessutom utgå med yrkade 10 625 kr och 15 525 kr för kontroller och besiktningar samt för 10 000 kr avseende bortrunnet vatten (vattenrestitution). Tillsammans med av bolaget i och för sig vitsordade beloppet avseende ventilerna om 85 624 kr skall bolaget därför åläggas att betala 367 374 kr till föreningen. Om ränteyrkandet råder inte tvist varför yrkad ränta dessutom skall utdömas.

Beslut 2003-09-24, BVa 57

Mål nr Va 137/00